

IZVANSUDSKA NAGODBA U REPUBLICI HRVATSKOJ

MARIJA KOREN-MRAZOVIĆ*, NIVEX KOLLER-TRBOVIĆ**, ANTONIJA ŽIŽAK**, BOŽICA CVJETKO***

Primljeno: ožujak 2003.
Prihvaćeno: svibanj 2003.

Stručni rad
UDK: 343.9

Po uzoru na strane modele razvijene posebno u Austriji i Njemačkoj i u Republici Hrvatskoj smo u posljednje tri godine razvili model izvansudske nagodbe za maloljetne i mlađe punoljetne počinitelje kaznenih djela. Zakonski temelj za razvoj ovakvog pristupa nalazimo u članku 64. Zakona o sudovima za mladež, budući da se radi o odredbama prema kojima državni odvjetnik može odluku o nepokretanju kaznenog postupka uvjetovati spremnošću maloljetnika / mlađeg punoljetnika da, u ovom slučaju, prema vlastitim mogućnostima popravi ili nadoknadi štetu nanесenu kaznenim djelom u procesu posredovanja u izvansudskoj nagodbi.

Projekt je proveden u tri hrvatska grada - Zagrebu, Osijeku i Splitu, te je osim kontinuirane edukacije od strane stručnjaka iz vana uključivao i neposredni rad na posredovanju u okviru Stručne službe za izvansudsku nagodbu, kao i stalnu superviziju. Dosadašnje iskustvo (ukupno je u sva tri grada izvansudska nagodba provedena u 108 slučajeva) pokazuje dobre rezultate i prihvaćanje izvansudske nagodbe od strane svih sudionika.

Temeljem svega što je u radu rečeno, posredovanje u procesu izvansudske nagodbe predlažemo za primjenu na području cijele Republike Hrvatske u odnosu na maloljetne i mlađe punoljetne počinitelje kaznenih djela.

Ključne riječi: izvansudska nagodba, posredovanje, maloljetni i mlađi punoljetni počinitelji kaznenih djela

Što je Izvansudska nagodba?

Izvansudska nagodba predstavlja suvremen način reagiranja države na počinjeno kazneno djelo (uz pretpostavku da osumnjičenik priznaje krivnju i prihvaća odgovornost) u kojem je klasični sudski postupak zamijenjen drugačijim postupkom, koji se najčešće naziva «diversion»¹.

Osnovna ideja i cilj izvansudske nagodbe je da se konflikt prouzročen počinjenjem kaznenog djela vrati strankama u konfliktu te uz pomoć stručnjaka educiranih za rješavanje konflikata riješi. Polazi se od pretpostavke da osoba koja je počinila kazneno djelo mora preuzeti odgovornost za počinjeno, mora biti spremna susresti

se s oštećenikom i u skladu s mogućnostima i zajedničkim dogovorom popraviti / nadoknaditi štetu. Cilj izvansudske nagodbe je uspješan dogovor između osumnjičenika i oštećenika, prihvatljiv za obje strane. Istovremeno, to predstavlja dobar temelj za miroljubiv zajednički život u budućnosti.

U fokus interesa u postupku izvansudske nagodbe su stranke u postupku – oštećenik i osumnjičenik, te zajednica. Sukladno tome mijenja se pogled na vlasnika problema te uloge i pozicije oštećenika i osumnjičenika. Neke od značajnijih razlika sudskog postupka i izvansudske nagodbe u odnosu na spomenute strane u sukobu su slijedeće:

¹ Pojam "diversion" (u prijevodu: odvratanje od suda ili zamjena sudskog postupka drugim postupcima) ima puno različitih značenja. Ta značenja uljučuju sljedeće mogućnosti (prema Regoli i Hewitt, 1991):

- sve odluke koje se donose prije nego se uključi sustav maloljetničkog sudovanja;
- proces upućivanja i uključivanja maloljetnika u sustave pomoći na lokalnoj razini umjesto u sustav maloljetničkog sudovanja;
- vraćanje počinitelja kaznenog djela od strane policije službama lokalne zajednice i obitelji umjesto formalnog policijskog postupka;
- najranija moguća obustava formalne pravosudne procedure prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela;
- upućivanje u programe izvan pravosudnog sustava;
- sve procedure bez intervencije koje dolaze iz formalnih ili neformalnih službi;
- bilo koji postupak kojim se smanjuje kontrola države nad maloljetnim počiniteljima kaznenih djela kroz smanjivanje broja formalnih pravosudnih postupaka

* Ministarstvo rada i socijalne skrbi Republike Hrvatske

** Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

*** Državno odvjetništvo Republike Hrvatske

Razlike između sudskog procesa i procesa posredovanja

	U SUDSKOM PROCESU	U PROCESU POSREDOVANJA
<p style="text-align: center;">U L O G A</p> <p style="text-align: center;">O Š T E Č E N I K A</p>	<ul style="list-style-type: none"> - on je samo svjedok, nema priliku ispričati svoju priču, niti izraziti emocije - ne mora se susresti s osumnjičenikom niti sa njime razgovarati - ako je pozvan za svjedoka, a ne odazove se, može biti priveden - ako je osumnjičeni priznao djelo, nije potreban kao svjedok i njime se više nitko neće baviti - mora pokrenuti građansku parnicu (ići u još jedan postupak) da bi nadoknadio nastalu štetu, a postupak u pravilu dugo traje 	<ul style="list-style-type: none"> - on je središnja figura procesa, ima pravo biti saslušan, odnosno s njim se razgovara u ugodnom okruženju - želi se saznati od njega što se je dogodilo, kako se osjećao, koliko je bio pogođen, da li se bojao, ima li događaj ozbiljnijih posljedica za njegovo psihičko i fizičko zdravlje - ne prisiljava ga se na postupak već motivira - on može odrediti granice onoga o čemu govori i koliko - on je ključna osoba za ishod - ima pravo reći svoje mišljenje, postaviti osumnjičeniku pitanje i s njime razgovarati - ima pravo na zadovoljenje materijalnih i nematerijalnih posljedica i na potraživanja
<p style="text-align: center;">U L O G A</p> <p style="text-align: center;">O S U M N J I Č E N I K A</p>	<ul style="list-style-type: none"> - mora se odazvati na poziv (prisila), ako se ne odazove biti će priveden, a to kod njega izaziva otpor i pasivnost - može iskriviti iskaz pa sud mora dokazati suprotno - ne mora tijekom postupka komunicirati s oštećenim niti razmijeniti razmišljanja - ne mora nadoknaditi štetu, ako to sud ne presudi u građanskoj parnici - mora prihvatiti sankciju, a biti će evidentiran i u kaznenom registru - postoji pobjednik i gubitnik 	<ul style="list-style-type: none"> - dobiva ponudu da sudjeluje, ali nije obavezan istu prihvatiti - ako ne dođe, posredovanja neće biti i proces se ne može nastaviti, ne može biti priveden ako ne dođe - njegovo aktivno sudjelovanje i otvorenost osnovna je pretpostavka procesa - mora iskazati krivicu i preuzeti odgovornost - treba se suočiti sa oštećenim, ako je on spreman na to - previsoke zahtjeve oštećenog ne mora prihvatiti, a to neće ići njemu na štetu - aktivno i osobno sudjelovanje osnovni je preduvjet - postoji mogućnost da njegovi postupci neće biti sankcionirani i da on neće biti evidentiran u kaznenom registru - postiže se da nema osjećaj gubitnika već osjećaj zadovoljstva

Izvansudska nagodba nije, naravno, rješenje za sva kaznena djela i sve osumnjičenike, stoga postoje relativno jasni kriteriji za izbor slučajeva pogodnih za provođenje postupka izvansudske nagodbe. Radi se o slijedećim kriterijima:

- mora se raditi o kaznenom djelu za koje bi državni odvjetnik podnio kazneni zahtjev;
- postupak može uslijediti ukoliko se iz posebnog izvješća policije može zaključiti da je osumnjičena osoba doista počinila kazneno djelo;

- da bi se osigurala pretpostavka za izvansudsku nagodbu, oštećena osoba treba u pravilu biti fizička osoba;
- osumnjičenik treba biti pojedinac, a ako je kazneno djelo počinjeno u saučesništvu tada se isti postupak provodi zasebno sa svakim osumnjičenikom;
- mora se raditi o kaznenom djelu za koje je propisana kazna zatvora do 5 godina- nije preporučljivo primjenjivati ovaj postupak kada se radi o deliktu koji je unaprijed plani-

ran, organiziran i koji je izraz bešćutnosti i surovosti počinitelja;

- poželjno je da se radi o prvom kaznenom djelu, ali nije uvjet;
- kriminalni povrat je značajan kriterij koji se uzima u obzir kod izbora slučajeve, no nije i presudan.

Proces izvansudske nagodbe donosi svim uključenim stranama brojne prednosti. Iz tog razloga je dobro prihvaćen ne samo u stručnoj nego i u široj javnosti. Ukratko, radi se o sljedećim prednostima:

Prednosti za oštećenika / žrtvu:

- žrtva se uzima s punom ozbiljnošću, ne tretira ju se kao svjedoka, može govoriti o svojim strahovima, osjećajima, očekivanjima i potiče ju se da artikulira svoje interese;
- u središtu je žrtva kao oštećena osoba, u neugodnoj, bolnoj, teškoj situaciji i može izraziti ljutnju, bijes, rezignaciju;
- žrtvu se informira o pravima koja može ostvariti, gdje se može savjetovati, kako nadoknaditi štetu;
- ovdje se žrtvi nudi prorada i emocionalnog, a ne samo materijalnog dijela štete, konflikta;
- u slučaju potrebe ukazuje se na mogućnost profesionalnog savjetovanja za probelme žrtve;
- žrtva ima mogućnost financijske zahtjeve nebirokratski, brzo i povoljno riješiti u realnim okvirima.

Prednosti za počinitelja / osumnjičenika:

- taj oblik reakcije države na kažnjivo ponašanje pojedinca omogućava odustajanje od provedbe kaznenog postupka bez formalnog sankcioniranja počinitelja. To je ponuda Državnog odvjetništva počinitelju i u slučaju pozitivnog ishoda slijedi definitivno odbacivanje kaznene prijave, nema upisa u kazneni registar, što znači da je osoba i dalje nekažnjavana. Vršiti se upis u interni pravosudni registar s ciljem sprečavanja da se

netko ponovno okoristi istom ponudom;

- počinitelj ne prolazi dugački i teški sudski postupak;
- počinitelj razvija kreativnost kod promišljanja načina i realiziranja popravka i nadoknade štete;
- kod nematerijalnih djela, posebice agresivnih, počinitelj čuje (sluša) žrtvu i tako uči o djelovanju vlastitog ponašanja na druge, o posljedicama ponašanja, uči tražiti alternativna ponašanja, kako se svladati i sl.;
- uči preuzeti odgovornost za vlastito ponašanje, suočiti se s posljedicama i načinima njihova rješavanja i/ili umanjivanja.

Prednosti za društvo u cjelini:

- u formi kaznene prijave često se konflikt dalje razvija, a ne rješava, dok se ovdje rješava konflikt jer strane u sukobu postaju partneri u rješavanju sukoba;
- cilj je uspostava socijalnog mira i miroljubiv zajednički život u budućnosti;
- prema dosadašnjim pokazateljima nekih država koje već duže vrijeme prakticiraju izvansudsku nagodbu (Austrija i Njemačka), postotak recidivizma u odnosu na klasične sankcije je manji, što ukazuje na dobre preventivne mogućnosti ovog pristupa.

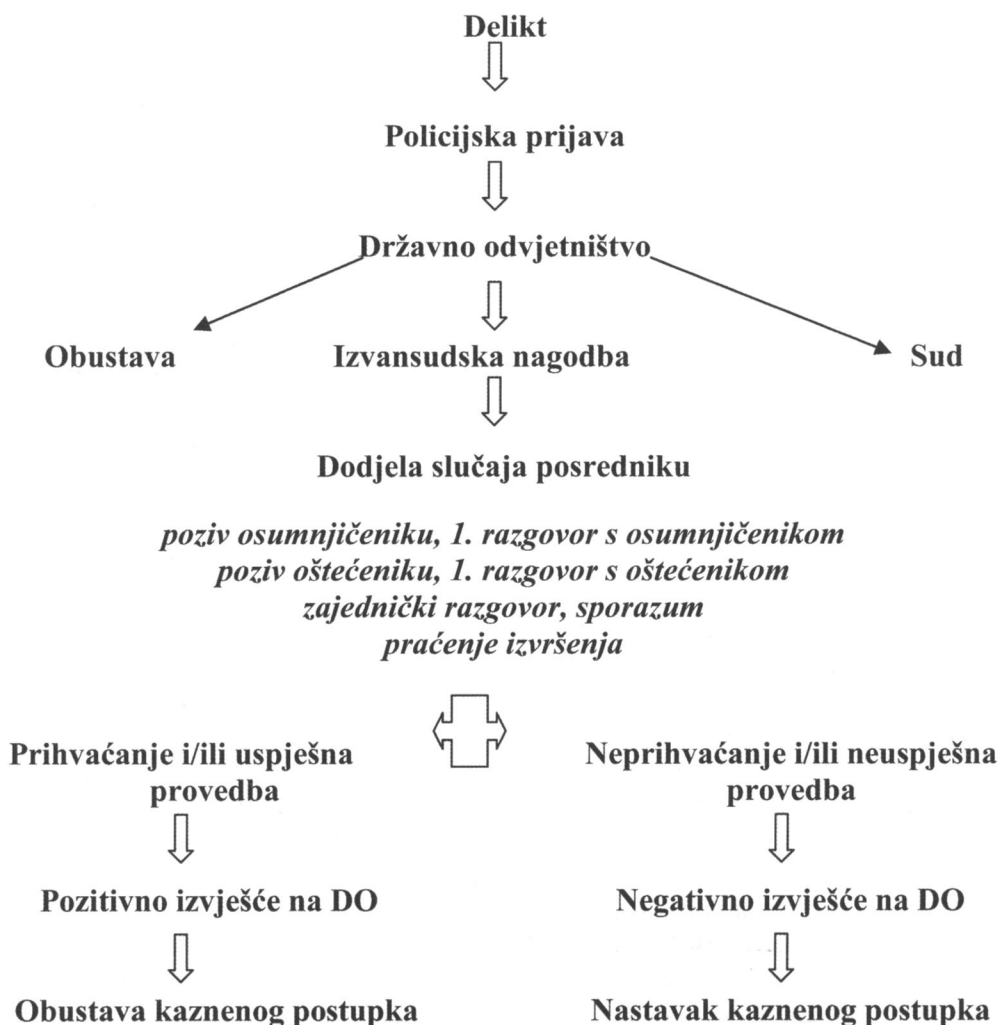
Tijek izvansudske nagodbe

Izvansudska nagodba je u Hrvatskoj novi način nošenja s problemima maloljentičke delinkvencije te je nužno pojasniti kako u praski funkcionira, o kakvoj se proceduri zapravo radi, koje korake je nužno poštivati i kako provoditi proces posredovanja. Pri tome ćemo se koristiti modelima izvansudske nagodbe razvijenima u Austriji i Njemačkoj, prema kojima je razvijen i model izvansudske nagodbe, u Hrvatskoj.

Iako je iz sheme jasno kako teče proces izvansudske nagodbe zbog delikatnosti pojedinih koraka te suradnje koju je pri tome potrebno ostvariti među različitim djelatnostima prikazanu shemu dodatno ćemo opisati.

- Po primitku policijske prijave i nakon provjere je su li uvaženi definirani kriteriji, Državno odvjetništvo odlučuje da li određeni "slučaj" odgovara zahtjevu da maloljetnik / mlađi punoljetnik prema vlastitim mogućnostima popravi ili nadoknadi štetu počinjenu kaznenim djelom kroz proces posredovanja u izvansudskoj nagodbi.
- Državno odvjetništvo potom upućuje zahtjev za posredovanje Stručnoj službi za izvansudsku nagodbu.
- Po primitku zahtjeva državnog odvjetnika, tim Stručne službe za izvansudsku nagodbu prouči slučaj, provjeri kriterije i donosi odluku o posredniku koji će preuzeti "slučaj". Posrednik prouči spis te stvara sliku o situaciji i uključenim osobama. Tada šalje poziv maloljetniku (putem roditelja, odnosno skrbnika) / mlađem punoljetniku, pismeno-prema zadanom obrascu i prilaže letak kojim se objašnjava što je to izvansudska nagodba.
- Prema standardnom postupku prvo se poziva osumnjičenik (i ako je maloljetnik- roditelji ili skrbnici), te ga se upoznaje s procesom i traži pristanak (to se unosi u zapisnik kojeg potpisuju maloljetnik i roditelji / mlađi punoljetnik). Nakon prvog susreta roditelji više ne moraju biti prisutni, ali ih se o svemu obavještava.
- Ukoliko maloljetnik / mlađi punoljetnik pristane na izvansudsku nagodbu, posrednik poziva oštećenika (također pismeno- prema

Schema 1. - Tijek procesa izvansudske nagodbe prema ATA (Aussergerichtlicher Tatausgleich), Graz



zadanom obrazascu i prilaže letak). U razgovoru s oštećenikom posrednik objašnjava proces i dogovara pristanak. Ukoliko oštećenik ne pristaje na proces posredovanja, potrebno je provjeriti njegove razloge, te Državnom odvjetništvu poslati obavijest o spremnosti maloljetnika / mlađeg punoljetnika na proces posredovanja, odnosno o nepristanku oštećenika.

- Ukoliko obje strane dragovoljno pristanu na postupak izvansudske nagodbe, nakon što su dobile sve potrebne informacije i upute, posrednik u dogovoru s njima zakazuje zajednički susret - razgovor i vodi ga prema proceduri posredovanja (nagodbeni razgovor).
 - Ako je na tom prvom zajedničkom susretu postignut dogovor o načinu rješavanja spora i otklanjanju posljedica nastalih počinjenjem kaznenog djela, posrednik s obje strane definira dogovorene zadaće i unosi ih u Izjavu o pristanku maloljetnika / mlađeg punoljetnika i oštećenika na izvansudsku nagodbu koju potpisuju obje strane (te maloljetnikovi roditelji), a ako je potrebno zakazuje se sljedeći susret.
 - Ukoliko je tako dogovoreno ili iz nekih drugih razloga potrebno, moguće je nakon te faze pismeno obavijestiti Državno odvjetništvo o tome što je dogovoreno.
 - Po izvršenju svih dogovorenih zadaća, posrednik konzultira oštećenika da li je zadovoljan učinjenim i da li se proces može smatrati završenim. Nakon pozitivnog odgovora oštećenika (ili ako je maloljetnik/mlađi punoljetnik izvršio sve prema sporazumu), posrednik piše izvješće i upućuje ga na Državno odvjetništvo.
- Ukoliko je maloljetnik / mlađi punoljetnik ispunio obveze, državni odvjetnik donosi rješenje o nepokretanju kaznenog postupka. Oštećenik i osumnjičenik dobivaju od

državnog odvjetnika dopis da je postupak na Državnom odvjetništvu obustavljen.²

I dok procedura provedbe Izvansudske nagodbe ima dosta čvrsti okvir dotle je sam način posredovanja određen stručnošću posrednika i njegovom procjenom koju je od mnogobrojnih metoda u pojedinom slučaju najprikladnije primijeniti. Ovdje ćemo spomenuti samo neke od brojnih metoda i tehnika koje su razvijene za potrebe medijacije. Te iste metode se koriste i u procesu posredovanja u izvansudskoj nagodbi, a mogu se, naravno, uspješno koristiti u okviru drugih situacija koje zahtijevaju posredovanje. Koriste se prije svega u nagodbenom razgovoru, dakle, u zajedničkom razgovoru oštećenika i osumnjičenika s posrednikom /cima. S druge strane, tehnike motiviranja, komunikacije i sl., mogu biti korištene i tijekom prvih, samostalnih razgovora oštećenika ili osumnjičenika s posrednikom. Na zajednički razgovor se ide tek onda kada su obje strane prošle početne razgovore s posrednikom, dobile sve informacije i dobrovoljno pristale na nagodbu i zajednički razgovor. Dakle, prije tog razgovora potrebno je napraviti niz bezuvjetnih predradnji, a suočavanje oštećenika i osumnjičenika može se odvijati na različite načine u ovisnosti od postojećih okolnosti. Posrednici najčešće koriste neku od sljedećih metoda:

- standradna metoda
- metoda tandem
- metoda zrcala
- metoda mješani parovi
- pregovaranje oko uloga
- metoda "Poštar"
- metoda "Stafellrad" ("vodeničko kolo")
- reflektirajući tim
- male kreditne ponude
- jačanje kompetencije klijenata
- intervencijske tehnike
- metoda skaliranja

² Važno je napomenuti sljedeće:

- a) Ukoliko se tijekom provedbe Izvansudske nagodbe utvrde okolnosti koje bi zahtijevale dodatne intervencije djelatnici Službe za izvansudsku nagodbu imaju pravo i mogućnost o tome izvjestiti nadležni centar za socijalnu skrb i održati tzv. "konferenciju pomagača" kako bi se našao najbolji program pomoći za osumnjičenika. Međutim, na to trebaju pristati maloljetnik i njegovi roditelji, odnosno mlađi punoljetnik.
- b) Ukoliko nema nikakvih problema u provedbi Izvansudske nagodbe tada prema državnom odvjetništvu idu samo početno i završno izvješće. Ako ima problema ili postupak traje nešto duže tada prema državnom odvjetništvu ide i izvješće s obrazloženjem do kad će nagodba biti provedena (primjerice kad se radi o polaćanju naknade u ratama).

Zakonski okvir za primijenu Izvansudske nagodbe u Republici Hrvatskoj

Hrvatsko maloljetničko kazneno pravo je posebno kazneno pravo koje se primjenjuje prema mladim počiniteljima kaznenih djela (maloljetne i mlađe punoljetne osobe) koji su ta djela počinili u razdoblju od navršene 14. do navršene 21. godine života. Prema Zakonu o sudovima za mladež maloljetnicima se za počinjena kaznena djela kao sankcije izriču odgojne mjere, maloljetnički zatvor i sigurnosne mjere (čl. 4.). Te sankcije nazivaju se i formalnim sankcijama jer ih po dovršenom sudskom postupku izriče sud.

Izvansudsku nagodbu o kojoj je ovdje riječ kao institut maloljetničkog postupovnog prava treba promatrati u okviru primjene načela svrhovitosti povodom odluke državnog odvjetnika o kaznenoj prijavi i posebnih obveza iz čl. 64. Zakona o sudovima za mladež, budući da se ta posebna obveza u okviru izgradnje hrvatskog modela izvansudske nagodbe primjenjuje pozivom na citirani propis. Iz tog razloga potrebno je dati kratki prikaz tog propisa, koji se primjenjuje prema maloljetnim, ali i mlađim punoljetnim osobama kada se radi o tzv. mladenačkom deliktu.

Zakonom o sudovima za mladež naš je zakonodavac u cilju izvansudskog rješavanja problema maloljetničke delinkvencije propisao mogućnost primjene načela svrhovitosti, prema kojem načelu državni odvjetnik za mladež može pod uvjetima propisanim zakonom odlučiti da ne pokrene kazneni postupak prema maloljetniku ako smatra da s obzirom na narav kaznenog djela i okolnosti u kojima je djelo počinjeno, prijašnji život maloljetnika i njegova osobna svojstva to ne bi bilo svrhovito.

Državni odvjetnik za mladež može tako odluku o nepokretanju postupka prema maloljetniku primijeniti:

- kada je maloljetnik počinio kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora u trajanju do pet godina ili novčana kazna (čl. 63. i 64. ZSM) i
- neovisno o visini propisane kazne ili odgojne mjere kada je izvršenje kazne ili odgojne mjere u tijeku ili je maloljetnik odlukom cen-

tra za socijalnu skrb smješten u ustanovu socijalne skrbi (čl. 65. ZSM).

Kad se, međutim, govori o kazneno-pravnom aspektu izvansudske nagodbe, onda je značajna odredba čl. 64. ZSM prema kojoj državni odvjetnik može odluku o nepokretanju kaznenog postupka uvjetovati spremnošću maloljetnika:

- a) da prema vlastitim mogućnostima popravi ili nadoknadi štetu nanесenu kaznenim djelom (u granicama iz čl. 9. st. 2. toč. 2. ZSM);
- b) da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove komunalnog ili ekološkog značenja (u okvirima iz čl. 9. st. 2. toč. 7. č ZSM);
- c) da se podvrgne postupku odvikavanja od droge ili drugih ovisnosti (u smislu čl. 9. st. 2. toč. 9. ZSM);
- d) da se uključi u pojedinačni ili skupni rad u savjetovalištu za mladež (u smislu čl. 9. st. 2. toč. 9. ZSM).

Na opisani način je u postupovne propise po uzoru na anglo-saksonske i neke europske zemlje u cilju izvansudskog rješavanja problema delinkvencije mladih i izbjegavanja njihovog stigmatiziranja i etiketiranja uneseno načelo svrhovitosti prema kojem pokretanje kaznenog postupka prema maloljetniku ovisi o tome hoće li on ispuniti neku od preuzetih obveza ili bolje rečeno učiniti nešto "dobro", pa se ispunjenje takvih obveza bez pribjegavanja sudskom postupku u novoj pravnoj terminologiji naziva i neformalnim sankcijama.

Primjena pak ove vrste svrhovitosti uz primijenu posebnih obveza u državnoodvjetničkoj praksi naziva se i "uvjetovanom svrhovitošću" ili "svrhovitošću s posljedicom".

Važno je navesti da se posebne obveze pozivom na propis čl. 64. ZSM prema maloljetniku primjenjuju na osnovi njegove dobrovoljnosti. Radi se o nekoj vrsti ugovora između maloljetnika i državnog odvjetnika za mladež, odnosno stručnog djelatnika u centru za socijalnu skrb koji ovisno o vrsti posebne obveze provodi ili nadzire provođenje obveze. Osnova tog ugovora je međusobno uvažavanje. Postupak koji se pak provodi u centru za socijalnu skrb

naziva se "postupkom posredovanja". Nadalje, iako se radi o neformalnoj sankciji koju u dogovoru s maloljetnikom određuje državni odvjetnik za mladež, kao i rok za njezino ispunjenje, a ne sud, ona da bi državni odvjetnik mogao donijeti pravovaljanu odluku o konačnom nepokretanju kaznenog postupka prema maloljetniku, mora biti uredno provedena. Ako maloljetnik tijekom postupka posredovanja odustane od izvršavanja obveze, prema njemu će se pokrenuti kazneni postupak.

Primjena propisa čl. 64. Zakona o sudovima za mladež bila je od samog stupanja na snagu Zakona veliki izazov za državne odvjetnike za mladež, stručne suradnike - socijalne pedagoge i socijalne radnike u državnim odvjetništvima, ali i za djelatnike centara za socijalnu skrb. U početku su državna odvjetništva sama pronalazila mogućnost da maloljetnik ispuni neku od posebnih obveza, a naročito posebnu obvezu humanitarnog rada. Koristila su se strana iskustva i mijenjali su se stavovi. Pri donošenju pravilne odluke državnog odvjetnika za mladež o pokretanju ili nepokretanju kaznenog postupka, kao i u izboru primjerene posebne obveze značajnu su ulogu odigrali upravo stručni suradnici u državnim odvjetništvima. To se jednako tako odnosi na stručne djelatnike centara za socijalnu skrb koji provode ili nadziru ove obveze i koji su na osnovi praktičnog iskustva stvarali svoju praksu o načinu postupanja u tim predmetima.

Konceptualni okvir izvansudske nagodbe

U većini suvremenih zajednica u fokusu pristupa maloljetničkom kriminalu je maloljetni počinitelj i kazneno djelo što ga je ta maloljetna osoba počinila te nastojanje države i njenih pravosudnih i interventnih sustava da maloljetnika rehabilitira i tako prevenira vršenje kaznenih djela u budućnosti. Međutim, izvansudska nagodba donosi i druge mogućnosti. Uz čvrstu zakonsku podlogu koju izvansudska nagodba ima i u svijetu i kod nas i praktična iskustva sve su više njen najbolji zagovornik. Izvansudska nagoda i

slične intervencije rezultat su značajnih promjena u gledanju na maloljetnički kriminal, njegovu prevenciju i tretman. U tom smislu već postojeći pristupi društva prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela (kažnjavajući i rehabilitacijski) obogaćeni su kroz nove intervencije i novu paradigmu. Naziv joj je rekonstruktivni pristup («restorative justice»).

U odnosu na tu promjenu paradigme literatura najčešće na teorijskoj razini spominje principe filozofije rekonstruktivnog pristupa, a na praktičnoj razini ciljeve koje interventni programi vezani uz taj pristup trebaju ostvariti. Među brojnim autorima koji se bave vrijednosnom podlogom rekonstruktivnog pristupa (Dekleva, 1996; Pranis, 1996; Zehr, 1997; Viano, 2000; Seymour i Gregorie, 2002) Pranis najjasnije i najobuhvatnije postavlja 11 ključnih principa filozofije rekonstruktivnog pristupa i to kako slijedi:

1. Kazneno djelo je povreda.
2. Kazneno djelo povređuje oštećenika/žrtvu, zajednicu i samog maloljetnog počinitelja i stvara obvezu da se tako povrijeđene stvari isprave.
3. Sve strane trebaju biti dio odgovora na počinjeno kazneno djelo, uključujući i oštećenog, ako to on želi, zajednicu i maloljetnog počinitelja.
4. Pogled iz perspektive oštećenika ključni je za donošenje odluke kako popraviti štetu nastalu počinjenjem kaznenog djela.
5. Odgovornost maloljetnog počinitelja znači prihvaćanje odgovornosti i djelovanje u smjeru popravljivanja počinjene štete.
6. Zajednica je odgovorna za dobrobit svih svojih članova, uključujući i oštećenika i počinitelja.
7. Sva ljudska bića imaju svoju vrijednost i dostojanstvo.
8. Rekonstrukcija ili popravljivanje štete i ponovno uspostavljanje poremećenih odnosa u zajednici primarni je cilj korekcijskog sustava.
9. Postignuća se mjere kroz to koliki dio štete je nadoknađen/popravljen, a ne kroz to kolika kazna je dosuđena.

10. Kontrolu nad kriminalom nemoguće je ostvariti bez aktivnog uključivanja zajednice.
11. U okviru sustava pravosuđa za maloljetnike treba uvažavati različitost kultura i drugih činitelja podrijetla (rasnog, nacionalnog, geografskog, religijskog, ekonomskog, dobnog, sposobnosnog, obiteljskog, seksualno-orijentacijskog ili drugog), te svima omogućiti jednaku zaštitu i primjeren postupak.

Te su vrijednosti okvir za postavljanje sljedećih ciljeva svojstvenih rekonstruktivnom pristupu:

1. odgovornost počinitelja,
2. razvoj vještina / kompetencija / karaktera počinitelja,
3. zaštita zajednice.

Odgovornost maloljetnog počinitelja ima dvije značajne komponente – preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje i poduzimanje aktivnosti u svrhu naknade i popravljivanja prouzročene štete. Da bi to mogao maloljetnik treba (prema Cheptar 3: *Balanced and Restorative Juvenile Corrections*):

- razumjeti kako je njegovo ponašanje utjecalo na druge
- prepoznati da je ponašanje njegov izbor te da je taj izbor mogao biti drukčiji;
- priznati onima koje je ugrozio da je njegovo ponašanje za njih bilo štetno;
- poduzeti aktivnosti u svrhu nadoknade ili popravka štete tamo gdje je to moguće;
- načiniti potrebne promjene kako bi izbjegao takva ponašanja u budućnosti.

Isti autor smatra da preuzimanje odgovornosti na takav način omogućava rast i razvoj maloljetne osobe. Da bi se to moglo dogoditi neophodna je pomoć i podrška maloljetniku od strane sustava. Također se naglašava da odgovornost ne treba miješati s kaznama i zabranama. Naglasak treba biti na poravnavanju štete, a racionala za to leži u premještanju simboličke odgovornosti (koja se događa u slučaju kažnjavanja kad se «vraća dug državi»), na konkretnu odgovornost (kad se

maloljetnik konfrontira s konkretnom štetom učinjenom konkretnoj osobi), što bolje odgovora razini kognitivnog razvoja većine maloljetnika koji još uvijek ne mogu u potpunosti dokučiti pravo značenje kompleksnih apstraktnih ideja.

Razvoj vještina i kompetencija mladih ljudi važan je cilj rekonstruktivnog pristupa jer naglašava jake strane i sposobnosti, za razliku od kažnjavajućeg pa i rehabilitacijskog pristupa koji su naglasak stavljali na patologiju. Objašnjenje potrebe za razvojem kompetencija kod maloljetnika temelji na teorijskim postavkama zacrtanim u razvojnom pristupu i Hirschi-ovoj teoriji kontrole, a načini razvoja tih kompetencija zahtijevaju da se maloljetnog počinitelja stavi u pozitivnu, konstruktivnu i produktivnu ulogu u odnosu na zajednicu. U tipičnom rehabilitacijskom programu maloljetni počinitelj je pasivni primatelj usluga ili tretmanskim intervencijama kroz koje mu se pomaže u suočavanju s pretpostavljenim uzrocima delinkventnog ponašanja, dok se u pristupu usmjerenom na razvoj kompetencija rehabilitacijske strategije koriste u svrhu razvoja i primjene vještina i sposobnosti potrebnih za brzu ponovnu uspostavu odnosa sa zajednicom (Bazemore i Maloney, 1994). U tom smislu razviti kompetencije znači biti sposoban nešto činiti tako dobro da to drugi prepoznaju kao vrijednost. Pranis (1996) navodi šest područja unutar kojih treba omogućiti maloljetnim delinkventima razvoj vještina i sposobnosti, a to su: opće obrazovanje, stručno obrazovanje, osobne, komunikacijske i socijalne vještine, donošenje odluka i rješavanje problema, zdravlje i rekreacija te sudjelovanje u životu zajednice. DeVore i Gentilcore (1999) idu i dalje navodeći konkretne elemente (obrazovanje za altruizam, mentorstvo putem interneta, iskustveno učenje, moralni odgoj, obrazovanje o pravima i zakonima, treninzi socijalnih, životnih i motoričkih vještina, spolni odgoj i zdravlje) programa rada u institucijama i alternativnim školama za maloljetne delinkvente po principima rekonstruktivnog pristupa.

Zaštita zajednice važna je i u kažnjavajućem pristupu, ali se ostvaruje kroz negativne procese -

osvetu, zastrašivanje i primjenu kazne. Zaštita zajednice u rekonstruktivnom pristupu ostvaruje se kroz pozitivne procese – pregovaranje, medijaciju, osnaživanje oštećenika i naknadu štete (Bazemore i Maloney, 1994). Rekonstruktivni pristup promovira razumijevanje pravde kao važnog dijela međuljudskih odnosa. U rekonstruktivnom pristupu fokus je na načinu na koji kriminalno ponašanje remeti odnose među ljudima u određenoj zajednici. Za to remećenje odgovoran je počinitelj. U sve opsežnijoj literaturi na temu rekonstruktivnog pristupa načini na koje se tretira ta odgovornost počinitelja kaznenog djela različito se tumači i to na skali od «posramljivanja pred zajednicom» preko «konstruktivnog posramljivanja» do «integriranja u zajednicu» (Levrant i sur., 1999, str. 4; Steel, 1998, str. 2).

Kao cilj rekonstruktivnog pristupa zaštita zajednice je usko vezana uz očekivanja javnosti da rješavanje problema maloljetničke delinkvencije u fokus stavi zaštitu zajednice uz što manji trošak te zajednice, koristeći pri tome što manje krajnje restriktivnih mjera. Operacionalno se tom cilju pristupa temeljem vjerovanja da mladi koji su vezani uz svoju obitelj, susjedstvo i zajednicu puno rjeđe vrše kaznena djela i tako ugrožavaju one koji imaju neko značenje u njihovim životima. Kako to uvijek nije pravilo tzv. «uravnoteženi rekonstruktivni» pristup uvažava potrebu za cijelom lepezom interventnih mjera - od intervencija u zajednici do intervencija u specijaliziranim korekcijskim institucijama. Bazemore i Pranis (1997) pri tome ističu kako ih iskustvo sve više uči da zajednica nije teritorij, nego obitelj, susjedstvo, rodbina i druge značajne osobe iz socijalne mreže maloljetnog počinitelja i oštećenika. Stoga ističu da je bolje baratati pojmom mikro-zajednica nego zajednica.

Projekt Izvansudske nagodbe u Republici Hrvatskoj

Tijekom 1998. i 1999. godine Ministarstvo rada i socijalne skrbi organiziralo je seminar po

županijama za službenike sustava socijalne skrbi, državnog odvjetništva i pravosuđa, policije i nevladinog sektora s ciljem pretakanja i ugrađivanja novih zakonskih odredbi u svakodnevnu praksu te osmišljavanja rada i suradnje. Projekt pod nazivom: “Pomoć djeci i mladeži s poremećajima u ponašanju u poslijeratnim uvjetima” u jednoj od podprojektnih aktivnosti bio je usmjeren na bavljenje novinama što ih je donio Zakon o sudovima za mladež, a naročito posebnim obvezama.

Provodeći projektne aktivnosti voditeljice projekta suočile su se s činjenicom da je područje izvršavanja posebnih obveza potrebno definirati. Tražeći rješenja na području izvršavanja posebne obveze popravljivanja i nadoknade štete odlučile smo se na uvođenje postupka Izvansudske nagodbe po uzoru na praksu u Austriji i Njemačkoj. Podprojektna aktivnost - Izvansudska nagodba nalazi se u trećoj i završnoj godini provođenja. Očekuje se da će rezultirati modelom koji će biti prikladan za primijenu na cijelom području Republike Hrvatske, čime ćemo se značajno približiti praksi izvansudske nagodbe u većini europskih zemalja.

Ukupno je tijekom trajanja projekta u tri grada u Hrvatskoj posredovanje u Izvansudskoj nagodbi provedeno u 108 slučajeva (Zagreb – 50; Osijek – 29 i Split – 29 slučajeva). To predstavlja vrlo značajno iskustvo temeljem kojeg je moguće kompetentno raspravljati o potrebi i mogućnostima širenja modela izvansudske nagodbe na cijelo područje Republike Hrvatske.

Model izvansudske nagodbe razvijen u Hrvatskoj, gotovo je identičan modelu ATA (Aussergerichtlicher Tatausgleich) u Austriji prikazanom u shemi (najveći dio edukacije i supervizije naših stručnjaka provodili su upravo edukatori i supervizori iz ATA, Graz) i modelu TOA u Njemačkoj. Najveće razlike zamjetne su na organizacijskoj razini. To za sobom povlači kadrovske, financijske, materijalne, prostorne i komunikacijske specifičnosti. Na taj način razvijen je ogledni model izvansudske nagodbe, realan za naše uvjete i prilagođen našim potrebama i

mogućnostima. Tako se u hrvatskom modelu izvansudske nagodbe:

- policijska prijava dostavlja i Državnom odvjetništvu i centru za socijalnu skrb koji u slučaju prijave mora poduzeti određene radnje i aktivnosti u odnosu na djecu i mladež, počinitelje kaznenih djela, kao i njihove obitelji;
- na Državnom odvjetništvu stručni suradnici (socijalni pedagozi i socijalni radnici), predlažu državnom odvjetniku, uvažavajući definirane kriterije, upućivanje spisa u Stručnu službu za izvansudsku nagodbu. Na Državnim odvjetništvima u drugim zemljama nema stručnih suradnika i taj posao obavljaju državni odvjetnici, također prema definiranim kriterijima;
- budući da iskustva drugih država pokazuju da je neutralnost Službe za izvansudsku nagodbu značajan čimbenik njene prihvaćenosti u javnosti, uspješnosti i kvalitete i u Hrvatskoj smo nastojali, u granicama raspoloživih mogućnosti, postići neutralnost dislociranjem Stručne službe iz svakodnevnih prostora centra za socijalnu skrb, kao i umrežavanjem stručnih djelatnika iz centara za socijalnu skrb koji se u svom svakodnevnom poslu bave pitanjima djece i mladeži s poremećajima u ponašanju, na način organiziranja rada izvan radnog vremena i izvan granica redovitog "profesionalnog teritorija". Takva mogućnost postojala je, za sada, samo u Zagrebu, dok Split i Osijek funkcioniraju u okviru redovitog radnog mjesta, ali izvan redovitog radnog vremena. Također, uključivanjem u projekt nekolicine nezavisnih stručnjaka, pokušao se i taj problem umanjiti;
- tijekom konkretnog rada s klijentima pokazala se potreba za brojnim materijalnim i financijskim preduvjetima (prostor, računalo, telefon, sigurni ormar za spise itd.), te komunikacijskim (službeni pozivi, dopisi, prepoznatljivost službe itd.) koji su se, tijekom provođenja projekta pokazali najteže ostvarivima. Nažalost, uz sve visokoprofesionalne zahtjeve koji se javljaju u primjeni

modela izvansudske nagodbe, najviše problema, još i danas, predstavljaju upravo nabrojene okolnosti. One će, vjerujemo, moći biti uspješno otklonjene prihvaćanjem modela izvansudske nagodbe za cijelu Republiku Hrvatsku i definiranjem uvjeta i okolnosti u kojima će se provoditi;

- jedna od razlika i problema u odnosu na prikazani model ATA jest specifičnost profesionalnih uloga članova našeg projektnog tima. Već je naprijed spomenuto kako se pretežno radi o stručnim djelatnicima centara za socijalnu skrb - referade za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju, odnosno maloljetničku delinkvenciju. Različitost uloga koje ovi zadaci zahtijevaju postavljala je pred posrednike nužnost prijelaza u vrlo kratkom vremenu iz uloge zaštitnika, onoga koji brine, pomaže, čuva i sl. u ulogu posrednika koja zahtijeva neutralan i nepristran odnos prema obje strane u procesu. Naši supervizijski susreti često su pokazali kako je upravo ta promjena uloga vrlo zahtijevna, a ponekad i nemoguća. To je, sigurno, jedan od razloga zbog kojeg smatramo da bi Služba za izvansudsku nagodbu trebala biti nezavisna, odnosno s nezavisnim stručnjacima koji se bave samo procesom posredovanja;
- teška gospodarska, kao i ukupna situacija u poslijeratnoj Hrvatskoj nesumnjivo značajno utječe na oblike dogovora u izvansudskoj nagodbi. Siromaštvo osumnjičenika, ali i oštećenika, teškoće u pronalaženju jednostavnijih i kraćih poslova, nezainteresiranost pravnih osoba, nefleksibilnost sustava itd., često predstavljaju objektivnu prepreku uspješnom okončanju procesa izvansudske nagodbe. Stoga bi trebalo raditi na osiguravanju pretpostavki za formiranje Fonda za žrtve, kao i nekih drugih oblika i ponuda koje bi objema stranama u postupku otvarali veće mogućnosti nagodbe i dogovora;
- postoje i neka druga pitanja koja će tijekom uvođenja modela izvansudske nagodbe trebati rješavati i dogovorati u međuresorskoj suradnji, npr. da li posrednici trebaju svjedočiti na sudu ili ne (u Austriji npr. nisu

dužni, a u Njemačkoj jesu); zatim, kako surađivati s centrom za socijalnu skrb koji prema zakonu bdije nad izvršenjem svih intervencija prema djeci, mladeži i mlađim punoljetnim osobama; nadalje, pitanje normi, financiranja i sl.

Gdje se sada, nakon gotovo tri godine trajanja projekta, nalazimo u odnosu na primjenu modela izvansudske nagodbe u Hrvatskoj, provjerili smo kroz usporedbu sa standardima koje propisuje radna skupina za TOA (Toeter-Opfer-Ausgleich), Njemačka, 1993.

Sažeto govoreći (opširnije o tome vidjeti u knjizi Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mlađim punoljetnicima, u tisku) usporedba ukazuje na poštivanje izvornog modela i procedure ISN (u ovom slučaju radi se o Njemačkom modelu, ali i Aus-

trijskom, budući da se ta dva modela gotovo u potpunosti podudaraju), na ozbiljan, strukturiran, kontinuiran odnos prema edukaciji, praktičnoj provedbi i superviziji, te evaluaciji vlastitog rada, otvorenost i transparentnost prema svima uključenim i zainteresiranim stranama, a uskoro i prema cijeloj javnosti. Ne uočavju se značajnija odstupanja od izvornih modela, posebice što se tiče kvalitete posrednika kao ključnih osoba u cijelom procesu. Vjerujemo da je tu najviše učinjeno, kao i u neposrednoj primijeni. Ono što značajnije nedostaje, već je naprijed rečeno, upravo su financijski i materijalni okviri kako za uspješnu i kvalitetnu provedbu procesa, tako i za pomoć u realizaciji financijskih nadoknada. Ti aspekti programa trebali bi biti u potpunosti riješeni uvođenjem modela ISN u redovitu proceduru i na cijelo područje RH, kao i integriranjem u internacionalnu mrežu programa za ISN.

Literatura

- Bazemore, G. and Maloney, D. (1994). Rehabilitating Community Services: Toward Restorative Service Sanctions in a Balanced Justice System. Federal Probatin, 58., 1., Internet verzija-Database-MasterFILE Premier.
- Bazemore, G. and Pranis, K. (1997). Hazards Along the Way. Corrections Today, 59., 7., Internet verzija-Database-MasterFILE Premier.
- Chapter 3: Balanced and Restorative Juvenile Corrections
(http://www.ncjrs.org/html/ojdp/juris_tap_report/ch3-03.html)
- Landesjugendamt Thueringen (1994). Fachliche Empfehlungen fuer den Taeter-Opfer-Ausgleich in Verfahren nach dem Jugendgerichtsgesetz.
- Leirer, H. (1997). Aussergerichtlicher Tatausgleich. Verein fuer Bewearungshilfe und Soziale Arbeit, Wien.
- Levrant, S. at all (1999). Reconsidering Restorative Justice: The Corruption of Benevolence Revisited? Crime & Delinquency, 45., 1., 3-27.
- Dekleva, B. (1996). Teoretska ishodišča in usmeritve, ki jih prinašajo novosti v sistemu vzgojnih ukrepov za mladoletnike. U B. Dekleva (ur.). Nove vrste vzgojnih ukrepov za mladoletnike. 9-36. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- DeVore, D. and Gentilcore, K. (1999). Balanced and Restorative Justice and Educational Programming for Youth At-Risk. Cearing House, 73., 2., Internet verzija-Database-MasterFILE Premier.
- Kazneni zakon (1997). VIV Inženjering, Zagreb.
- Pranis, K. (1996). A Hometown Approach to Crime. State Government News, 39., 9., Internet verzija-Database-MasterFILE Premier.

- Regoli, R.M. and Hewitt, J.D. (1991). *Delinquency in Society: A Child-Centered Approach*. New York: McGraw-Hill, Inc.
- Seymour, A. and Gregorie, T. (2002). *Restorative Justice for Young Offenders and their Victims*. *Corrections Today*, 64., 1., Internet verzija-Database-MasterFILE Premier.
- Steel, K. (1998). *Privatized Punishment*. *Alberta Report*, 25., 52. Internet verzija-Database-MasterFILE Premier.
- Viano, E.C. (2000). *Restorative Justice for Victims and Offenders - A Return to American Traditions*. *Corrections Today*, 62., 4., Internet verzija-Database-MasterFILE Premier.
- Zehr, H. (1997). *Restorative Justice: The Concept*. *Corrections Today*, 59., 7., Internet verzija-Database-MasterFILE Premier.

Out-of-court Settlement in the Republic of Croatia

Abstract

During the last three years in the Republic of Croatia we developed a model of the Out-of-court Settlement for Juvenile and Young Adult Criminal Offenders, based on certain foreign models, particularly those of Austria and Germany. The legal basis for developing such an approach was found in Article 64 of the Law on Juvenile Courts. The provisions in question authorise the state prosecutor to decide not to institute criminal proceedings if the minor/younger adult is ready to, in the specific case and according to his or her own abilities, repair or compensate for the damage caused by the criminal offence, during a mediation process in out-of-court settlement.

The project was implemented in three Croatian cities - Zagreb, Osijek and Split, and in addition to continuous education provided by foreign experts, it included direct mediation activities within the Office for Out-of-court Settlement, as well as permanent supervision. The results so far (the total number of out-of-court settlements reached in all three cities is 108) are very good and indicate the acceptance of the out-of-court settlement by all participants in the process.

Based on all of the above, we propose to implement mediation in the out-of-court settlement process on the entire territory of the Republic of Croatia with respect to the juvenile and young adult criminal offenders.

Key words: Out-of-court settlement, mediation, juvenile and young adult criminal offenders